

MATERIÁLIE

Východní fronta Velké války očima záložního důstojníka. Válečná korespondence Ing. Emila Rybáře

Studii i edic věnovaných egodokumentům účastníků první světové války dnes již v českém prostředí najdeme celou řadu.¹ Většina se však zaměřuje na osobnosti velitelů, či naopak na řadové vojáky. V našem případě však jde o příslušníka technické inteligence, který byl do války povolán jako záložní důstojník. Boji tak procházel v pozici člověka s jistými privilegii, ale též výraznou odpovědností. Díky svému vzdělání a příslušnosti ke střední třídě disponoval určitým rozhledem, jakožto civilista se vymykal tradiční důstojnické kastě.² Z náznaků v jeho osobní korespondenci vyplývá, že šlo o člověka na svou dobu relativně zcestovalého, přinejmenším v rámci hranic tehdejší mnohonárodnostní monarchie.³ Jeho pohled na válečné události se tak nutně lišil od nazírání jak řadových vojáků, tak armádních profesionálů.

Po Emilu Rybáři zůstal rozsáhlý soubor dopisů, které od srpna 1914 až do června následujícího roku zasilal své manželce Anně, toho času žijící v tehdy ještě samostatných Mariánských Horách u Moravské Ostravy,⁴ který na podzim 2016 získalo Slezské zemské muzeum. Jistou nevýhodou zvoleného pramene představuje neucelenost. Jak z korespondence vyplývá, ne všechny Rybářovy dopisy z fronty byly rodině doručeny. Taktéž postrádáme zpětnou vazbu, tedy listy, které důstojníkovi zasilali příbuzní a přátelé.

Nabízela by se možnost tematického členění této studie, upřednostňujeme však líčení chronologické. To lépe umožní sledovat postupný vývoj mentality a názorů pisatele tváří v tvář válečné realitě, stejně jako dění na frontách a proměny situace civilního obyvatelstva. Zaměříme se na pisatelovo vnímání vlastní situace a na jeho hodnocení vlastní armády i nepřítele. V komparaci s další literaturou a memoáry se pokusíme analyzovat nejdůležitější aspekty válečné „každodennosti“.

Hlavní aktér našeho příběhu se narodil 8. října 1879 jako syn chalupníka v Děhylově, v české vsi bíloveckého okresu v těsném sousedství tehdejších německých hranic. Jeho rodná ves přiléhala k jižní části Ratibořska, dnes označované jako Hlučínsko, jež byla po první světové válce připojena k Československu.⁵ Emil Rybář vyrůstal v době, kdy v regionu sílilo české i německé národní hnutí a prudce se rozvíjel spolkový život, stejně jako technická modernizace. Poněkud odlehlý Děhylov se na přelomu 19. a 20. století dočkal rozšíření cestní sítě, zřízení

- 1 První vzpomínkové publikace, byť notně determinované oficiální propagandou, vycházely již během války. Viz zejména Ondřej KYPR, *Na vojně v Karpatech a Haliči: Dojmy českého vojáka*, Pardubice 1917. Stěžejní mezi-válečnou edici vzpomínek účastníků ozbrojeného konfliktu představuje řada *Domov za války* vydávaná Aloisem Žipkem v letech 1929–1931 v Praze. Z novějších publikací usilujících o analytické uchpení dané problematiky viz zejména Jiří HUTEČKA, *Muži proti ohni: motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914–1918*, Praha 2016; Vítězslav PRCHAL (ed.), *Mezi Martem a Memorií: prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16. – 19. století*, Pardubice 2011.
- 2 István DEÁK, *Bayong nationalism: a social and political history of the Habsburg officer corps, 1848–1918*, New York 1990.
- 3 Analogickou analýzu chování intelektuála na frontě přináší též Anna PEŘINOVÁ, *Dopisy a deníky Ladislav Lábkova, vojáka 35. pěšího pluku, v I. světové válce*, in: V. Prchal (ed.), *Mezi Martem a Memorií*, s. 175–198.
- 4 Mariánské Hory byly přičleněny k Moravské Ostravě d 1. ledna 1924.
- 5 Srov. Vilém PLÁČEK, *Prajáci aneb k osudům Hlučínska 1742–1960*, Hlučín 2000. Samotný Děhylov se roku 1929 stal jednou z obcí přivtělených k okresu Hlučín s cílem oslabit dominantní pozici německých politických stran v tomto okrese.

vodovodu a roku 1892 také jednotřídní obecné školy.⁶ Oproti tomu v oblasti spolkových a ekonomických aktivit zřejmě obec poněkud stagnovala, o jisté povznesení usilovali především absolventi opavského českého gymnázia zřízeného roku 1883. Není bez zajímavosti, že mezi kulturními činiteli v obci kronika uvádí hned na prvním místě důlního inženýra Josefa Rybáře z č. 57. Mezi žáky zdejší školy, kterým se později podařilo pokračovat ve studiu, je pak zmíněn i hrdina našeho příběh Emil Rybář, taktéž z čísla 57.

Rodinu Rybářových lze tedy patrně řadit k místním kulturním a patrně i ekonomickým elitám, bez finančního zázemí by její příslušník těžko mohl získat vysokoškolské vzdělání. Absence spolkové agendy nám bohužel neumožňuje podrobněji rekonstruovat Rybářovy sociální vazby.⁷ Stejně tak o jeho životě před rokem 1914 jsme informováni jen kuse ze zmínek v korespondenci.

Po vypuknutí války Emila Rybáře, tak jako mnoho dalších příslušníků technické inteligence, čekalo nasazení v poli na pozici záložního důstojníka. Jeho první dopis z fronty je datován 3. září 1914 a adresován manželce Anně do Mariánských Hor a je označen razítkem *Marschregiment 22*. Text zřejmě vznikl ve spěchu, jelikož postrádá oslovení. Hned na úvod si pisatel stěžuje na potíže plynoucí z častých přesunů charakteristických pro očáteční fázi bojů na východní frontě, k nimž patřilo i vážnoucí zásobování a korespondence: „*Piši sice ne tuze často, ale od Tebe nedostávám nyní vůbec nic. Ta pošta!*“ Rybář dále uvádí, že strávil většinu dne na pochodu (přičemž část trasy absolvoval v sedle) a oběd spolu se svými muži fasoval až v půl šesté v podvečer. Již předtím vojáci s povděkem přijali sklenici medu a lahev vína od jedné dárně. „*Tedy aspoň částečně vynahradili, co jsme v noci za deště a zimy na svalách ztratili*“. Dopis tedy vcelku otevřeně popisuje strasti frontového nasazení. Důstojnická hodnost (snad spolu s benevolencí cenzorů dosud teprve přivykajících válečné realitě) umožňovala Rybářovi psát otevřeněji.

I v dalším textu z 6. září 1914 autor kritizuje vážnoucí korespondenční styk a s odvoláním na dřívější (nedochované) dopisy manželku znovu vyzývá k trpělivosti, pokud by delší dobu nedostala zprávy. „*Své lístky piši také jen na zdařbůh, neboť nemám naděje, že bys je dostávala*“. Právě v časté frekvenci psaní dopisů, jejichž doručení bylo nejisté, lze spatřovat důvod jisté obsahové i stylistické chaotičnosti některých listů. Ten z 6. září však patří k obsáhlejším. Rybář zde uvádí, že se se svou jednotkou v posledních dnech účastnil bojů východně od Lvova. V jednom ze střetů zahynul jeho sluha: „*Padl po mém boku a všechno moje, co měl, musel jsem zůstat. [...] Mám nyní nového sluhu a spím v jeho mantlu, neb noci jsou dost chladné*“. V závěru autor poněkud květnatě píše: „*Z povzdálí hřmí děla, odehrává se další část tohoto světového dramatu. Dej Bůh, by brzy skončil. Pozdrav matce a všem*“.

V dopise z 10. září Rybář popsal situaci, kdy byl se svým oddílem již třetí den nasazen jako rezerva v terénu mezi rakousko-uherskými a dělostřeleckými bateriemi. Navzdory husté palbě nebyla jeho pozice zřejmě přímo ohrožena. Noční pokusy o přesunutí stanoviště blíže k ruským postavením končily nezdarem. O den později Rybář manželku optimisticky informoval: „*my jsme přece na volném, ale stálém postupu*“, a to i navzdory ruské přesile. „*Boj zuří jako ty vlny v příboji na moři, pakli si pamatuješ, jak jsme se za onoho vlnobití koupali v P. Rose*“.⁸ Na křídle byl nasazen „*mladoboleslavský pluk*“, zřejmě 36. pěší. Rybář dále vyzdvihl obětavost

6 Státní okresní archiv Opava (SokA Opava), Archiv obce Děhylov, Pamětní kniha obce, I. díl (1922–1933), s. 105–115.

7 Tamtéž, s. 119.

8 Portorose, dnes Portorož ve Slovinsku.

pracovníků polních kuchyní, kteří navzdory silné palbě zásobovali vojáky v první linii jídlem. Ani únava nebyla tak zlá: „Aspoň dvě hodinky spaní člověka osvěží, zlé byly noci, kdy ani tolik toho nebylo“.

Celkové vyznění listu vypovídá o jistém přivyknutí frontové realitě. Dalším důležitým rysem je, že Rybář kromě líčení svých vlastních prožitků věnuje více prostoru obdržným zprávám z domova a také péči o zabezpečení rodiny. Informuje manželku o penězích, které jí dříve poslal (a dosud zřejmě nebyly doručeny) a avizuje peněžní zásilku odeslanou prostřednictvím přítele odcházejícího do lazaretu do Lvova. Dále Rybář stručně kalkuluje předpokládané rodinné příjmy a výdaje. Také informuje ženu, že jeho důstojnická gáze bude nadále zasilána přímo jí. Připojuje instrukce, kam se obrátit, pokud by peníze nepřišly. Zdánlivě marginální je instrukce, že písemnou urgenci za proplacení gáze má manželka podepsat jako „Anna Rybář“. Užití české koncovky v úředním dopise psaném chotí rakousko-uherského důstojníka mohlo dle dobových konvencí působit nepatříčně.⁹

List ze 13. září se dotýká blíže nespécifikovaných rodinných rozepří. Rybář jej zřejmě psal v době, kdy se boje poněkud uklidnily a vznikl tak prostor pro řešení osobních záležitostí. „*Takový útok do zad jsem neočekával. Přidružil se on k těm, které zde denně zažíváme a co nás více rozčiluje, nežli ztráty přímo od nepřitele utržené – je to ze všech stran vyskaující zrada vlastních obyvatelů*“. Z této zobecňující formulace můžeme vyvodit, že i někteří Rybářovi spolubojovníci prožívali obdobnou frustraci v podmínkách, kdy nemohli spravovat své soukromé záležitosti v domovině. Ač je dopis adresován manželce, Rybář zřejmě počítal s tím, že jej budou číst i další osoby, soudě dle formulace „*doporučuji Vám a Vaší paní máti*“. Mohlo se snad jednat o sourozence manželky. Spor se patrně týkal finančních záležitostí, v nichž rodina nejspíše projevila Rybářovi nedůvěru. Z nejasných formulací vyplývá podezření rodiny, že snad Rybář zatajil část svého důstojnického příjmu.

Další dopis z 22. září byl po odmlce odeslán od 3. pochodové roty 30. pěšího pluku¹⁰ a obsahoval především instrukce manželce ohledně způsobu posílání balíků polní poštou na novou adresu. Rybář urgoval zaslání bot a oděvů jako náhrady za věci, o které přišel při smrti sluhy. K předchozímu sporu se již v textu nevracel. O dva dny později ženu pro jistotu znovu informoval o svém novém služebním zařazení a adrese. List z posledního zářiového dne se ještě vrací k finančním sporům v rodině. Rybář zde vysvětluje, že nemohl domů poslat větší obnos najednou. Důvody však odmítl líčit korespondenčně, naznačil však, že jde o důsledek administrativních zmatků v armádě. K dopisu připojil 750 korun s doporučením, aby byly uloženy v Živnobance.¹¹ Post scriptum doplnil, že teprve nyní dostal dopisy z domova z 28. srpna a 16. září.

Třetího října Rybář děkoval manželce za zaslání boty, které obdržel právě před zahájením dalšího postupu. Poslední dny strávil se svými muži „odpočinkem“, který ovšem spočíval v po-

9 Důsledné lpění na užívání němčiny v důstojnickém prostředí dokládá řada kauz z přelomu 19. a 20. století. K nejobskurnějším patří údajný případ záložního poručíka pěšího pluku č. 54 v Olomouci, který v únoru 1888 při podpisu jakéhosi formuláře připojil za své jméno zkratku „jun“, tedy junior. Nadřazený však text chybně četl jako „Jan“ a dotyčného důstojníka pokáral za užití české formy křestního jména. Věc byla tím absurdnější, že „provinilec“ se ve skutečnosti jmenoval Josef. Český tisk kauzu komentoval se značnou nevolí tím spíše, že 54. pluk byl útvar s převahou českého mužstva a dokonce s českým plukovním heslem. Ondřej KOLÁŘ – Adam ČABIŠ – Karel PODOLSKÝ, „*Držte se, Hanáci! Cesta olomouckého pluku první světovou válkou*, Olomouc 2012, s. 39.

10 Šlo o haličský pěší pluk „Schroeder“ tvořený z více než 50 % Rusíny.

11 Živnobanka patřila k nejvýznamnějším českým finančním ústavům té doby. V roce 1916 byli její vedoucí představitelé zatčeni pro podezření ze sabotáže válečných půjček. Karel PICHLÍK, *Sabotáž válečných půjček a česká politika 1914-1915*, Československý časopis historický 65, 1967, s. 561–57; Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka*, Praha 2014, s. 236–237.

měrně intenzivní hlídkové službě v týlu. Sám Rybář dvakrát notně promrzl během noční polní stráže („feldvache“). Autor v listě rekapituloval obsah balíku z domova, patrně pro ověření, zda nic nebylo odcizeno. Zvláště jej potěšilo zaslání staršího čísla časopisu *Nový lid* a jakéhosi berlínského časopisu. Žádal manželku, aby mu zajistila předplatné *Nového lidu*.¹² Znovu připomněl, že zaslal domů obnos 750 korun, a opakovaně si stěžoval na zmatky v proplácení gáže: „Vzal jsem si na to sám zálohu, t. j. voršus, jelikož už jsem toho nepořádku syt. Ať si dělají páni nahoře, co chtějí, ať mě třeba zavřou“.

Další list je datován 11. října a zjevně psán v hektických podmínkách probíhající ofenzivy, jež se podle Rybáře navzdory nepříznivému počasí rozvíjela slibně. Autor si stěžoval na slabého koně („mizernou herku“), vážnou poštu a zásobovací obtíže. „Nemáme kde co koupit. Byli zde všude Rusové a vyjedli, kde co bylo. Ale jinak si počínají celkem dosti kavalírsky“.

V dopise z 15. října si Rybář stěžoval, že již tři týdny nedostal z domova žádnou poštu. Příčinu spatřoval v množství bahna, které omezovalo průchodnost cest. „Toneme vůbec v moři bláta. Kdo neviděl, nevěřil by. Trpí tím člověk i zvíře. Každých skorem 50 kroků leží u cesty padlý kůň“. Sám Rybář jako praporní pobočník trávil celé dny v sedle. K situaci na frontě se vyjadřoval optimisticky, nepřítel byl na ústupu. Přesto předpokládal, že v Moravské Ostravě a Mariánských Horách bude v této době jistě řada raněných rekonvalescentů. Pisatel se dále věnoval i finančním záležitostem – netušil totiž, zda peníze zasláné 30. září byly doručeny. Taktéž peníze, které před měsícem poslal prostřednictvím spolubojovníka vracejícího se z fronty, dosud zřejmě nedorazily. „Bud' zůstal ve Lvově v nemocnici a byl zajat anebo je někde v Uhrách a zklamal moji důvěru [...] a peníze si podržel. Tenkrát však byly velmi zlé časy, člověk nevěděl, jakým způsobem peníze poslat, aby bezpečně došly“. U sebe si Rybář částku nechat nechtěl z obav, že brzy padne či bude zajat. Autor dopisu se opět okrajově dotkl rodinných problémů, dle neurčitě narážky matce (neznámo zda Rybářově, či manželčině) hrozilo vystěhování.

V listu psaném postupně ve dnech 17. – 23. října Rybář informoval, že poslední dopis od manželky obdržel 1. října u Gorlice, což nám umožňuje upřesnit lokalizaci jeho útvaru v té době. Posteskl si také, že poslední balík z domova neobsahoval obuv ani teplé prádlo. Zopakoval zprávu o zasláných penězích a zmínil se o zranění čtyř důstojníků a poddůstojníků setniny. Situaci na frontě tentokrát již nehodnotil příliš optimisticky, útoky proti dobře opevněným ruským pozicím nepřinášely úspěch. Rakousko-uherské zákopy vojáky chránily před palbou z pušek, ne však roti dělostřelbě. „Doposud mě matka Boží uchránila před všelikým úrazem. [...] Případá mi to již jako v těch kronikách o těch vojnách, moru, hladu“. Apokalyptický ráz podtrhovalo i údajné nedávné spatření komety.

Padlí byli pochováváni do děr od granátů. Vojáky mimo nepřátelské palby trápily i vši. Zásobování naopak fungovalo výjimečně dobře, menáž (byť zpravidla studená) byla oproti zvyklostem donášena vojákům přímo do první linie. Ve dnech, kdy Rybář dopis psal, musel několikrát změnit útočiště. S několika důstojníky našel azyl v jakési chatrči, která však byla záhy zasažena šrapnelem. Rybář se svými druhy vyvázli bez zranění a rozhodli se v domě zůstat s předpokladem, že Rusové nebudou pálit vícekrát na již zasažený cíl.

Po tomto listu následuje proluka do 28. října, kdy si Rybář stěžoval, že již měsíc nemá zprávy z domova. Dostal se mu do rukou *Ostrauer Morgenzeitung* z 12. října, kde v textu našel jakési známé jméno. Podrobnosti neuvedl, patrně předpokládal, že adresátka dopisu je s kontextem obeznámena. Polní pošta toho času nepřijímala nové zásilky k odeslání, proto Rybář

¹² Časopis s podtitulem *List pro vzdělávání lidu* vycházel od roku 1909 v Brně a navazoval na starší *Ruch* vydávaný od roku 1903.

před pár dny poslal domů zprávu prostřednictvím příslušníka landwehru,¹³ který měl list předat nadřízenému v Přemyšlu. Další vzkaz rodině Rybář poslal rovněž přes Přemyšl po zraněném důstojníkovi. Psal také Josefovi, zřejmě bratrovi. Vyjádřil obavy o zdraví tchyně, o jejímž one-mocnění mu manželka před časem psala. Reagoval také na zprávy o chystaných odvodech do landsturm, jež ironicky komentoval: „*Pěkné vyhlídky na konec vojny!*“ Se svým útvarem Rybář ležel obsazených ruských zákopech. V krytu, který obýval, našel dobrá kamna a také lahvičku inkoustu, který užíval k psaní dopisů. Z osmi důstojníků a poddůstojníků setniny zůstal pouze on a dva další nezranění. „*Zdá se, že mne pouze něčí modlitby chránily doposud od vážnějšího úrazu*“.

Třicátého října se Rybář omlouval, že nemá čas odpovídat na všechny dopisy. Z domova obdržel vyznění od zaměstnavatele, že mu bude po dobu války vyplácena gáže bez tantiém. V posledních dnech dostal také několik listů od přátel z Děhylova. Naopak přestaly chodit dopisy od jistého Hartmana, což Rybáře poněkud překvapilo. Na autora dopisu zřejmě doléhalo fyzické i psychické vyčerpání. Silně jej znepokojovaly kolující zprávy, že armáda má přes zimu zůstat zakopána na stávajících pozicích.

V dopise z počátku listopadu si Rybář chválí ubytování v obsazeném zákopovém krytu pro ruské důstojníky. Vojáci se smířovali s přezimováním, ostatně „*my k útoku nemáme chuti, [...] jest nás beztoho už necelá polovička*“. V dané situaci se setrvání v kvalitních zákopech jeví jako přijatelná alternativa. Pár dní předtím proběhlo očkování proti choleře. Jak moc vojsko trápily nemoci, Rybář neuvádí, opakovaně však zmiňuje značné ztráty důstojníků. „*U jedné naší setniny zůstal pouze šikovatel jako komandant a u jiné pouze kapál*“. Mužstvo vkládalo naděje ve výsledek ofenzivy u Dněstru. Rybář se opětovně zajímal, je-li v Mariánských Horách zřízen lazaret, a chtěl vědět i nejmenší podrobnosti z domova. „*Přál bych si ovšem toužebně navrátit se co nejdříve*“.

Následující datovaný dopis pochází až z 27. listopadu. Rybář v něm vyjadřuje zármutek nad zprávou o úmrtí známého z Prahy, označeného v textu pouze zkratkou Haš. „*Konečně co značí jeden život lidský v této tragedii?*“ Pisatel důrazně nabádal manželku, aby mu v dopisech alespoň naznačila podrobnosti o „*velikém převratu*“, který se dle jejích posledních zpráv doma udál. Zda jde o rodinné záležitosti, nebo o obecnější důsledky probíhající militarizace společnosti na Ostravsku, z listu bohužel nevyplývá.¹⁴

K poslednímu vývoji na frontě se autor stavěl optimisticky, a to i navzdory dvojnásobné přesile Rusů postupně přebírajících iniciativu: „*Naše situace je velmi dobrá. Klademe nepříteli huževnatý odpor; takže jej skutečně účinně na postupu zdržujeme*“. Že ještě před pár týdny postupovali Rakušané, Rybář nezmínil. Neuvědomoval si zvrát na frontách, kde se situace v závěru roku nevyvíjela příliš příznivě, nebo nechtěl znepokojoovat adresátku? V závěru krátkého psaní pak manželku instruoval, jak nejlépe posílat potraviny a oděvy polní poštou.

13 Rakousko-uherské ozbrojené síly zahrnovaly kromě armády také domobranu (*Landsturm*) a zeměbranu (*Landwehr*).

14 Průmyslová oblast Ostravska a Těšínska byla po obklíčení Přemyšlu počátkem listopadu ohrožena ruskou ofenzivou. Do Těšína se přesunul rakousko-uherský generální štáb a do Moravské Ostravy vojenské velitelství z Krakova. Již 4. listopadu 1914 bylo na Ostravsku vyhlášeno stanné právo a 23. listopadu zde došlo k vůbec první politicky motivované popravě v českých zemích za první světové války. Tvrdá represivní opatření prosazovaná zejména generálem Ludwigem Matuschkou postupně pominula až ve druhé polovině roku 1915, kdy hrozba ruského vpádu pominula. Emil HÁJEK, *Ostravsko za války: krvavý Matuschka; boje o Těšínsko*, Kunčičky 1930; Ondřej KOLÁŘ – Tomáš RUSEK, *Kauza Langhammer - problematika politické perzekuce na Těšínsku za I. světové války*. Online: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kauza-langhammer-k-problematice-politicke-perzekuce-na-tesinsku-za-i-svetove-valky>. Citováno ke dni 7. 12. 2016.

Příští dopis, který Anna Rybářová obdržela, vznikl až o měsíc později, 26. prosince. Hned v úvodu si autor stěžuje: „*Koledu nám někde cestou snad ztratili, zato jsme měli „štědrý“ večer – na ruské kule a granáty*“. Zatímco na západní frontě došlo přes vánoční svátky na řadě míst k přerušení bojů, převážně pravoslavní ruští vojáci cit rakousko-uherských protivníků pro vánoční atmosféru nesdíleli.¹⁵ K depresi z nuceného trávení Vánoc v odloučení od rodiny se v Rybářově případě přidalo ještě onemocnění chřipkou. „*Vůbec mohu říci otevřeně, že už nám všem ta vojna jde na nervy*“.

Osmadvacátého prosince Rybář napsal hned dva listy, z nichž stručnější byl adresován jistému Balášovi z Mariánských Hor, který prostřednictvím Rybářovy ženy žádal o informace z fronty. Dopis se opět dotýká dojmů z vánočních dní: „*Baťuška nám musel mermomocí zakázat svátky a i nyní doráží na nás jako lítý medvěd zkrvácenými prackami*“. Ruští vojáci prý používali tříštivé střely dum-dum, „*hlásaje tak svoji vyspělou východní kulturu*“.¹⁶ Text je oproti dřívějším Rybářových dopisům manželce celkově kritičtější k nepříteli a více prodchnutý patriotickými frázemi, dost možná jde o určitou úlitbu oficiální propagandě s ohledem na postavení a názory adresáta.

V listu ze stejného dne Rybář děkoval manželce za zasloupanou čokoládu a poštovní známky, které ale byly vesměs doručeny v nepoužitelném stavu. I čokoláda byla notně rozmočená. Autor si proto přál, aby mu z domova podobné komodity již nezasílali. „*Je za to škoda peněz*“. Jako užitečnější se ukázala zásilka sardinek a masti proti všim zasláná přáteli či příbuznými z Děhylova. Obecně se prý často stávalo, že pokud doručovatelé na frontě ihned nezastihli adresáta, neposílali zásilky zpět, nýbrž je rozdávali mužstvu či si je sami přivlastňovali. Rybář očekával převelení, i z toho důvodu tedy manželce radil prozatím nic nezasílat. Jeho prapor oslabený intenzivními boji (III. prapor pěšího pluku 30) měl být rozpuštěn a prořídle mužstvo rozděleno mezi zbylé dva prapory pluku.

„*Říká se, že Rus chce do svých vánoc být s námi hotov, příliš mu sad Turek leze za kůži*“. Předchozího dne došlo k ruskému útoku, při němž „*padl jeden dekorovaný setník od Jägerů (Hptm. Schindler)*“.¹⁷ I tentokrát autor připomíná střely dum-dum a označuje Rusy za barbary. Zajetí carští vojáci se zpravidla tvářili jako „*nevinná děťátka*“, v reakci na dotazy ohledně zakázané munice se prý „*poťouchle usmívají*“. Chování Rusů ilustroval případem carského nadporučíka, jehož v bojích u Leszczyny odváděl do zajetí. Nepřátelský důstojník se mu vytrhl a dal se do běhu – ovšem ne zpět ke svým, nýbrž do týlu rakousko-uherských jednotek.¹⁸

15 Ze západní fronty jsou doloženy případy lokálních příměrů během vánočních svátků, zejména v prvním válečném roce. Není bez zajímavosti, že k „bratření s nepřítelem“ bývali náchylnější Němci a Britové, zatímco Francouzi, jejichž vlast byla boji bezprostředně ohrožena, se vyznačovali rezervovanějším přístupem. Srov. Richard VAN EMDEN, *Meeting the enemy: the human face of the Great War*, London 2013; Thomas WEBER, *Hitlerova první válka*, Praha 2009.

16 Údajné užívání těchto tříštivých střel vytýkala propaganda Centrálních mocností zejména britské armádě. Často nadsazené zprávy o údajných válečných zločinech a užívání „nehumánních“ zbraní patřily k rozšířeným fenoménům prvních válečných měsíců, než byly tradiční předstvy o „čestném“ způsobu boje vytlačeny realitou industrializovaného zabíjení. Srov. R. VAN EMDEN, *Meeting the enemy*, s. 33–38.

17 Označení Jäger se vztahuje k tzv. myslivcům, elitním střeleckým útvarům.

18 Nové výzkumy zaměřené na chování vojáků ve válce poukazují na psychologický aspekt bojových situací, kdy se ústřední motivací stává přežití, take zajetí se pro vojáky stává relativně přijatelným východiskem. Dalším souvisejícím fenoménem je určitá bojová zuřivost, která zpravidla opadá až několik desítek minut po skončení boje. V daném afektu jsou mnozí vojáci náchylni fyzicky útočit i na vzdávající se protivníky. S vědomím tohoto rizika se proto mnozí zajatci snažili co nejrychleji dostat dále za frontu, případně se zavděčit svým věznilům tím, že jim nabízelí věcné dary nebo pomoc s ošetřováním raněných apod. Udává se, že až osm hodin od okamžiku zajetí existuje zvýšené riziko, že bude zajatec zabit, ať již v afektu, nebo v důsledku logistických problémů (nedostatek

Později Rybářovi vysvětlil, že Rusové prý mají příkaz střílet na vlastní spolubojovníky, jimž akutně hrozí zajetí. Dále Rybář vyzdvihl kvality ruského dělostřelectva, které však na daném úseku fronty naštětí nebylo příliš početné.¹⁹

Z nejasné zmínky vyplývá, že se na Rybářovu rodinu obrátil jeho bývalý spolubojovník, který byl po zranění převezen do týlu, a snažil se domoci finanční podpory. Obdobnou zkušenost již prý Anna Rybářová dříve zažila s jakýmsi Židem. Rybář se v dopise ještě vrátil k případu poddůstojníka, po němž na podzim posílal peníze. Ten byl patrně zajat ve Lvovské nemocnici. Mimo to pisatel rozmlouval manželce úmysl opustit Ostravsko, zřejmě motivovaný obavami z ruské ofenzivy. „*Především šetři a strážej, neb nevíme ještě, jaké časy přijdou*“.

Text odkrývá i další Rybářovy osobní kontakty. Dozvídáme se, že psal jistému Justovi do Bosny a že obdržel poděkování za kondolenci od Milky Hašounkové, pravděpodobně vdovy po výše zmíněném „panu Haš.“. Z dopisu od matky se Rybář dozvěděl, že jakýsi Kubečka byl prozatím uchráněn vojenské služby. Mimořádně zajímavá je následující pasáž: „*Šrámek má zas jinou nepříjemnou aféru (ten závodník u Larische je internován snad pro podezření z vyzvědačství...) Pravda a spravedlnost přec ještě vycházejí na jevo*“. Zmíněného Šrámka spolu s Tvarůžkem a Hrubým Rybář považuje za „*původce onoho neblahého matčina procesu*“. O jaký proces šlo, nevíme, pozornost však zasluhuje zmínka o vyzvědačství. Na přelomu let 1914 a 1915 totiž došlo k poměrně rozsáhlému vyšetřování českých důlních inženýrů a předáků na dolech hraběte Larisch-Mönicha na Karvinsku. K perlustrovaným patřil i jistý ing. Šrámek.²⁰

Rybář vyjádřil jisté zadostiučinění, že „*očistná doba*“ války postihla i jeho někdejší protivníky. V závěru dopisu pak avizoval svůj záměr požádat o dovolenou na zotavenou po prodělaném onemocnění.

První list v novém roce Rybář napsal 2. ledna, zjevně v rychlosti. Zmínil se, že ruské pozice jsou místy jen sto kroků od rakousko-uherských zákopů. Znovu připomněl rozdělení III. praporu, ostatně jako adresa odesílatele je již uveden I. prapor 30. pluku. O den později se Rybář rozepsal více. Ocenil charitativní akci, kterou jeho manželka s dalšími dámami o Vánocích nachystala pro raněné v jednom z lazaretů na Ostravsku. Potěšilo jej setkání s důstojníkem, který se před pár dny vrátil z léčení z Moravské Ostravy a líčil Rybářovi spoustu novinek z jeho rodného kraje. Nedávno také od jistého Lendla obdržel zprávy o osudech několika kolegů ze zaměstnání.

Autor si postěžoval na vážnou zásobování. Již po šest týdnů téměř nejedl maso, živil se hlavně mlékem a kakaem. Jeho optimismus oslabovala početní převaha nepřítel. „*Počítám Rusy, kolik je jich doposud zajato, co to však všechno je platno, když jich je jako červených myší všude plno*“.

Pátého ledna Rybář manželku varoval před vzpomínáním a lamentováním nad osudem, což pouze podlamuje zdraví. O dva dny později se podivoval, že jeho žena již delší dobu neobdržela poštu. Psal prý lístky denně. Velké množství poštovních zásilek údajně uvázlo v Krakově ohro-

strážního personálu či ubytovacích kapacit ro zajatce, rychlé přesuny jednotek atd. Srov. Dalibor VÁCHA, *Život v legiích. Českoslovenští dobrovolci na Rusi 1914–1918*, Diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav filozofické fakulty, České Budějovice 2011, s. 69–76.

19 I další doboví pozorovatelé vysoko hodnotili kvality carského dělostřelectva, které získalo cenné zkušenosti v rusko-japonské válce v letech 1904–1905. Alois BUCHTA, *Jak jsem sloužil za císaře a objel celý svět*. Nedatováno. Online: <http://www.militaria.cz/cz/clanky/valky-a-valecnici/jak-jsem-slouzil-za-cisare-a-objel-cely-svet.html>. Citováno ke dni 7. 12. 2016.

20 Zemský archiv v Opavě (ZA v Opavě), Policejní ředitelství Moravská Ostrava (PŘMO), kart. 155.

ženém ruskou ofenzivou.²¹ Jelikož Rybář již nějaký čas nedostal žádné balíky s potravinami, sluha Kyrilo i velitel praporu se s ním dělili o obsah svých zásilek i o peníze. Manželku nabádal, aby za svou činnost (zřejmě charitativní) neočekávala vděk, ušetří si tak zklamání. Jinak z velké části opakoval starší údaje.

Následují dopisy z 9. a 10. ledna. Zatímco první je stručný a banální, druhý nám poskytuje mnohem více informací. Rybář v úvodu manželce poděkoval za gratulaci, zřejmě k povýšení na nadporučíka. Poněkud jízlivě dodal: „*Přec ti zdravý rozum může dát, že se tím na mé situaci pranic nezmění a že koule i granáty nedělají rozdíl*“. Současně ovšem přiznal, že sám o Vánocích provokativně napsal dopisy podepsané s novou hodností několika svým dřívějším sokům v osobním životě. Dále se pisatel až filozoficky zamyslel nad příčinami své sílící pověřivosti. Ta částečně plynula již z jeho staršího zájmu o okultismus, v době války však dostala nový impulz. Mezi vojáky se rozšířil zvyk nevyslovovat nahlas optimistické myšlenky, aby tím štěstí nezakřikli. Rybář v té souvislosti připomněl prosincový případ, kdy byla chatrč obývaná důstojníky zasažena granátem. Stalo se tak pár minut po výroku jednoho z obyvatelů, že jejich pozici ruští dělostřelci pozorovatelé jistě nemohou odhalit.

Autora listu v poslední době rozčílily články v novinách obsáhle se věnující módě, což mu tváří v tvář válečné realitě připadalo jako směšně marginální téma. Kritizoval také trvající problémy s proplácením gáže. Starosti Rybářovi činila také péče o jeho koně v zimním období. Důstojníci již měsíc pobývali v přední linii a koně, pro něž navíc nebyl dostatek ovsu, nechávali ustájené v zázemí. U zahálějících a hladovějících zvířat se začaly projevovat různé choroby. Od původního úmyslu žádat o zdravotní dovolenou Rybář upustil s odůvodněním, že jeho vojáci trpí obdobnými potížemi, takže by bylo nemorální žádat o výhody. Dále měl obavu, kdo by se v době jeho nepřítomnosti staral o koně. V závěru nabádal manželku, aby se otužovala a šetřila své síly. Posteskl si také nad horší kvalitou uherských cigaret, které fasoval.

V dopise ze 17. ledna Rybář reagoval na obdržení listek z lazaretu, kde jeho žena vypomáhala. Boje v té době již trvaly bez přestávky od 3. prosince. „*Neznáme rozdíl mezi svátkem a pátkem*“. Rybář připustil, že posední dobou pociťuje značnou nervozitu a popudlivost. Vojáci fasovali bílé maskovací pláště pro zimní období. Bohoslužby u útvaru sloužil řeckokatolický polní kurát, nepočetní římskokatolíci u pluku svého duchovního neměli. Rybáře zaskočilo, že se řeckokatolíci něžní mohou ženit, jinak však byl s duchovní službou u útvaru spokojen, byť intenzita bohoslužeb byla zřejmě dosti nízká. „*Nejdojemněji na mne působila mše (předposlední), již jsme měli 12. října 1914 ve Slivnici*“. Místní název sám autor či cenzor přeškrtl, nejspíše kvůli požadavku na utajení pohybu pluku. „*Romntická scenerie, představ si dosti strmé návrší, na jehož úbočí zřízen polní oltář. [...] Osmahlé tváře našich statečných vojáků, kteří skorem vesměs štkají, když jim kněz v jejich jazyku káže, že Bůh i císař velí, aby statečně a bez reptání snášeli pro císaře a vlast „cholod i holod“, aby vytrvali v útrapách, na jejichž konci jim kyne blažené žití v kruhu jejich rodin*“. Obřad musel v Rybářovi zanechat hluboký dojem, když se k němu vrátil ještě po čtvrt roce.

Pisatel rovněž vyjádřil obdiv k místnímu obyvatelstvu, které snášelo válečné útrapy vzdor obětí. Připomněl nedávný případ, kdy ruská kanonáda zabila ženu s dítětem v obci za frontou. Nepřímé kritice podrobil pokusy některých místních obohatit se na úkor vojáků prodejem různých falešných přípravků proti vším apod.²² Dále Rybář zmínil nedávné setkání s muži ze své bývalé setniny, které potkal při porizování skic zákopové linie. Radost za setkání však

21 Krakov byl během zimy 1914–1915 obléhán, dobyt jej se však carskému vojsku nepodařilo.

22 Podobné jevy dokládá i O. KYPR, *Na vojně*.

záhy zkazil ruský dělostřelecký přepad. Z dikce textu ovšem zřetelně vyplývá, že i po přeložení a povýšení autor cítil silnou sounáležitost s bývalými spolubojovníky coby členy jistého „primárního společenství“.²³

Sám autor dopisu pozoruje jistou proměnu svého náhledu na válku a sžívání se s frontovou realitou: „Z určitých esthetických důvodů jsem se nerad patřil na mrtvoly cizích lidí, když to nemuselo být, tedy raději jsem se vyhnul. Nyní člověk více se na to dívá jako lékař, na člověka jako schránku masa, krve a kostí“.

Ženu Rybář instruoval, že na obálky dopisů má uvádět pouze zkratku hodnosti adresáta a pluk onačovat jen číslem, „neboť je nový rozkaz, aby adresy byly pro nevojáky co nejméně přístupné“. Radil také dávat pozor na záměnu čísla pluku s číslem poštovní. Nechal pozdravovat jistéh Tůmu, jehož měl patrně v lásce, protože „vždy připomíná mého nebožtíka tatíčka“. Pozdravy Rybářově manželce údajně vzkazoval také důstojnický sluha Kyrilo, který ji požádal o opečení hodinek a kapesního nože. „Ať má kluk radost, neb zde to nide koupit nedostanu“. Oba artefakty měla Rybářová zabalit do vaty opatřené z lazaretu. Rybář žádal také o baterie do kapesní svítilny. „Máme je sice fasovat, ale ono to přec jen tak neklape“.

Jednadvacátého ledna Rybář psal domů o předchozím dopise, který dle jeho mínění mohl být zabaven cenzorem. Oč se konkrétně jednalo, zůstává otázkou. Pisatel si pochvaloval, že mu pošta přichází pravidelně, měl vša dojem, že naopak jeho listy domů jsou doručovány problematicky. Děkoval za cigarety značky *Dames*, ale doporučil příště poslat raději levnější *Memphis*. Dotazoval se na osud jistého Moritzkého, jenž dle některých zpráv padl. K vlastní situaci ironicky podotkl: „Přísný rozkaz, že se nesmí nic psát o operativních věcech, takže člověk pomalu se bojí napsat, že jsme měli v dekunkách [zemních krytech] vodu. Jsme nyní vždy dva dni v první linii a dva dni ve druhé“.

K situaci Moritzkého (či Moritského), zřejmě bývalého kolegy, se Rybář vrátil o tři dny později, když se zprávy o smrti jmenovaného potvrdily: „Žel mi Morického, je ho věru škoda, byl to velmi dobrý odborník – snad jediný, jenž nespolehal pouze na teorii. Jeho ubohá žena!“ V závěru krátkého listu se Rybář podivil nad zprávami z domova o „malichernosti“ některých známých. Jeho recept na léčbu tohoto neduhu byl prostý: „Třeba by bylo, aby jich co nejvíce přišlo – na pár dní aspoň – do prvních linií, na očištné pole, kde je nejvyšší mocí – smrt“.

V krátkém dopise z 26. ledna autor v krátkosti poděkoval za zásilky z domova, mezi nimiž byly i fotografie a noviny. Část potravin cestou shnila. Situaci na frontě Rybář glosoval jedinou poznámkou: „Sněhu nad kolena“. Lze předpokládat, že počasí mělo za následek utlumení bojových operací.

Dne 2. února si Rybář pochvaloval dobře fungující služby poštovní. Manželku, která patrně ve svých zprávách projevila jistou skleslost, nabádal: „Ve vojně člověk musí být ve službě bezohledným. [...] Pamatuji si dále, že uznání dojde jen ten, jenž se dovede uplatnit“. List byl psán v rychlosti, aby ho autor stihl včas předat poště. Následujícího dne Rybář napsal hned dva dopisy. V prvním děkoval za hodinky a nůž pro sluhu. Hodinky po doručení nefungovaly a bylo nutno je opravit. Nůž si Rybář nechal u sebe a sluhovi, který prý měl tendenci ztrácet věci, prozatím věnoval svůj starý nůž. Dále autor vylíčil nedávné setkání s kavaleristy pardubického pluku²⁴ během hlídky. Vojáci se svou chatrnou němčinou nedokázali s důstojníkem domluvit

23 Výzmy z prostředí západní fronty dokládají silné osobní vazby a loajalitu zejména na úrovni družstev a čet, která v praxi převyšovala nad deklarovanou loajalitou vůči pluku. T. WEBER, *Hitlerova první válka*.

24 Šlo pravděpodobně o dragounský pluk č. 8, nesoucí čestné pojmenování podle vojevůdce 17. století a reformátora habsburské armády Raimunda Montecuccolih. Útvar vznikl ji roku 1619 v Toskánsku, v předvečer první světové války sídlil v Pardubicích a jeho plukovní řečí byla čeština. Do povědomí české veřejnosti se pluk zapsal v listo-

a odmítali jej pustit dále do přední linie. Napětí se uvolnilo až poté, co se Rybář dragounů žertem česky zeptal, „*zač je v Pardubicích perník*“.

Druhý Rybářům dopis ze 3. února byl adresován matce. Autor přál brzké uzdravení nemocnému švagrovi a vyřizoval pozdravy známým. Postěžoval si na tuhé mrazy, „*Moskalové*“ se nedávno stáhli z dostřelu rakousko-uherské artilerie. Jinak fronta stagnovala.

Následující dochovaný list pochází z 18. února a Rybář v něm řeší především finanční záležitosti rodiny. Údaje o osobách a institucích, jimž bylo třeba platit účty, jsou bez znalosti kontextu prakticky nevypovídající. Ohledně stravování, limitovaného přidělovým systémem,²⁵ pisatel manželce radil: „*Mořské ryby nejsou zlé, jsou-li dobře připraveny. Věnuj jim povinnou péči, neb jiného asi brzy nebude*“. Poměry u útvaru byly neradostné, před pár dny padl Rybářův nadřízený. „*Mám nyní již 8. šefa od počátku vojny*“. Většina štábních důstojníků zahynula či byla zraněna, dva skončili v blázinci.

O dva dny později si Rybář připomněl „*významný den*“ se vzpomínkou na dobu před čtyřmi lety. Lze se jen domýšlet, že se nejspíše jednalo o jakési rodinné výročí. Počasí na frontě bylo poslední dobou blátivé. Rybář se měl z neuvedených důvodů na dva týdny vzdálit od pluku, prosil proto ženu, aby na uvedenou dobu přerušila korespondenci. Pisatel uvažoval, zda válka bude mít ozdravné účinky na společnost: „*Snad až dolehnou následky vojny této i na tak zvané „lepší“ vrstvy, pak snad to bude mít nějaký očistující vliv*“.

Dvaadvacátého února se Rybář podivil nad zprávami z domova, které manželka dle jeho mínění vnímala zbytečně nervózně. Tento stav přičítal jejímu přepracování. Radil jí, aby si vzala volno a trochu se uklidnila. Od známých ze zázemí poslední dobou dostával zprávy o rostoucí drahotě. K dopisu se vrátil druhý den ráno po odražení nepřátelského útoku. „*Naše děla schladila trochu horkou krev ruskou*“.

Následuje list z 1. března. Rybář po osmi měsících vojny doufal v brzký zvrat na frontě, byť konstatoval, že konec války je v nedohlednu. Bláto stále znemožňovalo rozsáhlejší akce, vojáci se ve svých pozicích snažili zpevnit podmačený povrch dřevem ze stavení opuštěných civilisty.

Sedmého března psal Rybář Josefovi, že se chystá na dovolenou plánovanou do 20. téhož měsíce. Svého sluhu Kyrila Ochryzka již vyslal se zavazadly přes Skočov, Kunčice, Fryšták, Orlovou a Petřvald do Moravské Ostravy, kam měl dorazit 9. března. Pisatel se obával, aby sluha neznalý češtiny nezabloudil, proto mu měl někdo z rodiny přijet naproti. Sám Rybář se měl kvůli léčení nemocného chrupu zdržet v Krakově. Doufal, že si zde odpočine, „*což by mi doma absolutně nebylo možné, neb bych z konvenčních důvodů musel běhat po návštěvách, co se mně ani za mák nechce*“. Sondoval také, zda by manželka mohla přijet do Krakova za ním.

Po návratu z dovolené psal Rybář domů již 20. března, dopis však zřejmě nebyl doručen. Dochoval se až list z následujícího dne. Autor se v něm omlouval za poněkud strohé chování doma, měl prý strach, že by se citově neovládl, kdyby dal najevo svůj stesk. V nezvykle dlouhém a emocionálním textu prosil manželku, aby mu raději než korespondenční lístky posílala dopisy. „*Vždy mne to jaksi nemile se dotkne, že to může kde kdo číst*“. Spolubojovníci si Rybáře dobírali, že hned po jeho návratu prudce zesílila ruská kanonáda. O dva dny později Rybář ještě jednou děkoval za potraviny, které si odvezl z domova, a s uspokojením konstatoval, že zimní počasí ustupuje začínajícímu jaru. Třiadvacátého března pak pisatel reagoval na jakési nepřiznivé zprávy z novin: „*Předpokládal jsem to hned s počátku války*“.

padu 1912 vzpourou části mužstva proti odeslání jednotky na Balkán.

25 Srov. Rudolf KUČERA, *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918*, Praha 2013.

Následující dochovaný list Rybář psal 27. a 28. března. Opět se zde dotkl neurčitých zpráv z domova, jež prý očekával, dále děkoval za zaslané fotografie pořádné během jeho nedávné dovolené. Následují dva dopisy z posledního březnového dne. V těch Rybář v reakci na avizované přijímání balíků po polní poštu žádá o salám, sušenou zeleninu a kompoty. Posteskl si, že sluha je kvůli neúspěšným žádostem o dovolenou poslední dobou nezvykle sklíčený. Utěšoval ženu, ať si nevšímá blíže nespecifikovaných projevů závisti. Celkově se v tomto období Rybářovy zprávy koncentrují spíše na počasí, než na bojové aktivity. Svou roli zde patrně hraje i posílení cenzury oproti prvním válečným měsícům.

Na svátek Vzkříšení 4. dubna Rybář metaforicky přirovnal vítězství Krista k „*vítězství přírody – jara nad zimou. Bohužel nelze též říci i vítězství míru a práva nad bezprávím*“. Rekapituloval zásilky obdržené od rodiny a ohradil se proti výtce manželky, která jej kritizovala pro „*zatvrzelost srdce*“ v důsledku válečných zážitků. Oznámil také, že po očkování proti tyfu se u něj projeví vedlejší účinky a strávil několik dní v silných horečkách.

Sedmého dubna Rybář rozptyloval obavy manželky, podle níž matce hrozilo vystěhování. Dle autora dopisu šlo o administrativní nedorozumění, jež se mělo snadno vyřešit. Matka měla napsat vysvětlující dopis pro „*Bergdirektion der österr. Berg u Hüttenwerks Gessellschaft in Mähr. Ostrau*“, pravděpodobně Rybářovu mírovému zaměstnavateli. Po roztání sněhu se „*hej-bá zas to moskevské plemeno*“ a intenzita bojů sílí.

O týden později, 14. dubna, Rybář pochválil rychlost polní posty, jež mu dopis z Mariánských Hor dodala během tří dnů. Reagoval na výhrady manželky ke své rodině: „*Mezi Tebou a mnou oni nikdy nestáli*“. Vyjádřil sice pochopení pro jistou Anninu podrážděnost danou ne-utěšenými celospolečenskými poměry a vzdával hold její charitativní práci, zároveň ovšem ironizoval manželčin soucit s vojáky v mariánskohorském lazaretu: „*Z našich vojáků každý by jejich „utrpení“ záviděl, kdyby věděl, jak se tam mají*“. Podrobil kritice nevděčný přístup některých rekonvalescentů, který hodnotil úslovím: „*Čiň č... dobře a pek... se ti odměň*“. Neschopnost napsat slova „čert“ a „peklo“ zřejmě poukazuje na autorovo náboženské založení a snad i jistou pověřivost. Pisatelovu dřívější představu války jako očištného procesu postupně vytlačoval sketičtější náhled: „*Vzdor takové tragedii podlost a bídnicství v lidstvu nevyhynulo, ale se ještě někde sestupňovalo*“. Jako doklad panujícího nevděku Rybář uvedl, že v důsledku absence konexí byl vyznamenán mezi posledními důstojníky útvaru, byť své zásluhy vnímal jako přinejmenším srovnatelné.²⁶

Poměry na frontě pisatel hodnotil jen obecně. Dekunky byly rozmočeny tajícím sněhem, vojáci fasovali nepříteli dobré červené víno. Prapor se nedávno přesunul na poněkud bezpečnější pozici. Ruská artilerie kvůli špatnému počasí utlumila svou činnost.

Devatenáctého dubna Rybář žádal, aby mu dopisy byly posílány z ostravské pošty, jelikož tak dojdou o den dříve, než z Mariánských Hor. Dotazoval se na osud jistého Růžky, jenž měl být povolán do armády. Manželce radil vyhnout se kontaktu s pomlovači. Další dopis pochází z 27. dubna, kdy Rybář očekával brzký pohyb fronty. Nadcházejícím změnám ostatně nasvědčovaly i váznoucí služby polní pošty, což naznačovalo častější pohyby vojenských těles.

Armáda se skutečně záhy dala na pochod. Krátký list z 1. května Rybář psal již během přesunu. Oznamoval, že teprve nyní obdržel manželčin dopis z 18. dubna. Avizovaný balík s psacími potřebami nedorazil vůbec. O tři dny později pisatel informoval o „*vítězném postupu*“ navzdory „*houževnatému odporu*“ nepřítele. Ofenzivu brzdil kopcovitý terén. Před nedávnem

26 Studie z prostředí západní fronty dokládají, že při povyšování a vyznamenávání byli nezdůkladně upřednostňováni vojáci mající blízko ke štábům a těžící z osobních kontaktů s nadřízenými (adjutanti, kurýři atd.) T. WEBER, *Hitlerova první válka*.

byla pozice Rybářova praporu napadena silnou dělostřelbou. „*Nepřátelská artilerie, jež nás ze začátku vypudila ze zákopů šrapnely, ale s výsledkem nebyla spokojena, neb jsme sice utíkali, ale do předu*“.

Jedenáctého května Rybář konstatoval značnou únavu mužstva v důsledku namáhavých pochodů i proměnlivého počasí. Za posledních deset dní prapor prošel čtyřmi bitvami, teprve po poslední z nich následoval půlden odpočinku. Vojáky zatím posilovala myšlenka, že trvající ofenziva urychlí konec války. Logickým důsledkem pokračujícího postupu se stalo zpoždování poštovních služeb. O tři dny později se již útvar nacházel 10 kilometrů od ruské hranice. „*Horko je k nesnesení, takže jsme oprázeni jak cigáni*“. Na psaní domů nezbývalo mnoho času. V krátké zprávě ze 17. května Rybář konstatoval, že od počátku měsíce jednotka postoupila asi 60 kilometrů na sever. Manželce radil ugovat dosud neproplacenou důstojnickou gáži.

Poněkud obsáhlejší dopis Rybář sepsal až 20. května, kdy se situace poněkud stabilizovala. Vojáci byli „*zahrabáni až po uši ve vlhkém písku*“ asi 150 kroků od ruských pozic. Před pár dny se podařilo zničit celý ruský pluk a zajmout asi 2500 mužů. Velké ztráty mezi Rusy odváděnými do zajetí způsobilo jejich vlastní dělostřelectvo, které také poničilo nedaleké město. Silně poškozen byl i zdejší klášter. Rybář se omluvil za útržkovitost svého psaní: „*V třesku zbrani nelze sebrat myšlenky tak dohromady, aby z toho mohl býti souvislý dopis*“.

O dva dny později vypadala situace obdobně. Postup se zastavil a boje se vrátily k poziční válce. „*Jakmile některý z nás vystřelí hlavu, hned má v ní kuli. Takto denně ztrácíme pár lidí. Zranění jsou řidčeji, protože většina ran je do hlavy*“.²⁷ Autor prosil o zaslání potravin a ponožek. Málem zapomněl na blížící se svatodušní svátky.

Šestadvacátého května Rybář téměř vizionářsky napsal „*Cítím, že dochází řada na mne. Ted' padají zrovna nejvíce ti, kteří jsou od samého počátku ve válce*“. Snad právě tato nepřímá předtucha autora listu podněcovala ke snaze urovnat rodinné záležitosti. Apeloval proto na matku, aby se z problémového bydliště přestěhovala k Anně. Cítil uspokojení, že manželku opustily nedávné deprese, a vyřizoval pozdravy známým. Radil ženě, ať zanechá práce pro lazaret, kde panovaly napjaté vztahy. „*K šetření Tě nenapomínám, neb vím, že je to marne. Ostatně co si ušetříš, to budeš mít. [...] Divadla (i elektrické) pilně navštěvuj, je to dobré k rozptýlení myslí v těchto trudných dobách*“. Navzdory chmurným obavám autor neztrácel (nebo to alespoň nepřipouštěl) víru ve vítězství, jak doložil svou reakcí na vstup Itálie do války. „*A tak dá Bůh, že když jsem [sic!] Rusům tak důkladně zatopili, i těm Vlachům ještě důkladně naklepeme na frak*“.

Rybářův útvar stále setrval na pozicích. Rutinu si vojáci obou stran zpestřovali vzájemným pokřikováním a provokováním formou plakátů.²⁸ Nad ruskými zákopy se občas objevovaly cedule s nápisy „*Nechceme vojnu, chceme mír*“. Na to rakousko-uherský vojáci reagovali výzvou, aby se tedy Rusové vzdali. Když do ruských zákopů pronikly zprávy o vstupu Itálie do konfliktu, následovalo provolání slávy. Zakrátko se objevil nápis „*Italia Vám vyhlásila vojnu!*“ Císařští kontrovali transparentem „*A víc už nic nevíte?*“ Snahu dohodnout se na příměří za účelem pohřbení mrtvých v „zemi nikoho“ však Rusové konstantně odmítali. „*Je to přecejenom pronárod*“, konstatoval pohrdlivě Rybář.

V podstatně stručnějším dopisu matce z 29. května pisatel shrnul statickou situaci na bojišti. V reakci na ruské transparency glosující vstup Itálie do války vojáci odpověděli tabulí

27 Šlo o charakteristický rys zákopové války. R. VAN EMDEN, *Meeting the enemy*, s. 124.

28 Šlo ojev poměrně rozšířený na západní frontě, z prostředí východní fronty nebývá v dosavadních studiích příliš zmiňován. Tamtéž, s. 157–159.

s nápísem „*Hindenburg je už v Petrohradě a baťuška se mu už představil jako zajatec*“. Rybář si postěžoval, že „*od 2. května botů z nohou nevyzul*“, jinak se však snažil zachovat optimistické vyznění.

K italské otázce se Rybář vrátil i v dopisu manželce odeslaném 1. června. „*Čím více nepřátel, tím více ctí*“. Uvedené motto jako by platilo i pro Rybářův osobní život, ostatně i v tomto listu obecně s nelibostí reagoval na projevy osobní záště, s nimiž se jeho rodina potýkala. S dopisem zaslal domů i 300 korun úspor svého sluhy Kyryla Ochryszka s prosbou, aby je Anna uložila do banky. Ze své gáže Rybář postupně splácel dluh jinému důstojníkovi, vlastní peníze tedy tentokrát nemohl poslat. Stěžoval si, že již v minulosti žádal o převod peněz ze Živnobanky, zpráva však domů nikdy nedorazila.

Den po odeslání tohoto dopisu, 2. června 1915, nadporučík v záloze Ing. Emil Rybář padl u Ležajska. Josef Rybář v Děhylově a Anna Rybářová v Mariánských Horách obdrželi stručné vyrozumění od důstojnického sluhy zesnulého. Padlý byl 4. června pochován ve Starém Městě severně od Ležajska. Vdova 26. června získala povolení „*za účelem volného průchodu jízdy na draze*“ k hrobu manžela.

Emil Rybář se stal jednou z patnácti děhylovských obětí první světové války.²⁹ Jeho jméno dodnes připomíná udržovaný pomník v rodné obci z roku 1934.³⁰

Dopisy Emila Rybáře vypovídají mnohé o válečné realitě v rakousko-uherské armádě i v zázemí. V první řadě zaujme značná otevřenost, kterou Rybářovi umožňovala jeho hodnost. Řadový voják by jistě byl za některé výroky sankcionován. Můžeme však zřetelně pozorovat postupné posilování cenzury, zejména od počátku roku 1915. Navzdory kritičnosti k některým krokům armádních orgánů ovšem autor v zásadě nezpochybňuje smysl války a cíle Rakousko-Uherska.³¹ Celkově můžeme Rybáře s velkou pravděpodobností označit za loajálního vojáka monarchie. O ruských protivnících se Rybář zpočátku vyjadřuje s jistým respektem, avšak bez náznaků tehdy rozšířeného panslavistického smýšlení.³² V pozdější době se však v dopisech stále častěji objevují projevy předsudků o ruské zaostalosti. Obdobně jako mnozí jeho spolubojovníci Rybář o nepřátelích píše zásadně jako o Rusech, aniž by akcentoval multi-etnický charakter carské armády.

Líčení poměrů na frontě v zásadě nevybočuje z popisů udávaných jinými dobovými dokumenty osobní povahy, je však poněkud detailnější a barvitější. Vzdělaný autor disponoval stylistickými schopnostmi potřebnými k vystižení svého prožitku, zároveň si všímal řady drobností, které řadovým vojákům zpravidla nepřipadaly důležité. Jednou z příčin obsáhlosti Rybářových zpráv je však jistě i snazší přístup k psacím potřebám daný postavením pisatele.

Cenný je rovněž vzhled do myšlenkového světa intelektuála vytrženého z jeho sociálního prostředí a vtaženého do víru válečných událostí. Z náznaků v dopisech vysvítá charakteristika

29 Kronika uvádí pouze třináct jmen. Z toho osm mužů padlo na východní frontě, devátý zde zemřel na tyfus. Jeden záložní důstojník zahynul na srbském bojišti a tři muži na talské frontě. Devět děhylovských občanů bojovalo v československých legiích. SokA Opava, Archiv obce Děhylov, Pamětní kniha obce, I. díl (1922–1933), s. 154–155.

30 Stavbu pomníku realizovala olomoucká firma Semerák a spol. za 9 000 korun. Z oho 1 500 korun přispěla obec, zbytek byl získán „*chválihodným úsilím všech občanů zejména pak výpravčího vlaku pana Frant. Sněhoty*“. Slavnostního odhalení 26. srpna 1934 se zúčastnilo asi 600 osob. SokA Opava, Archiv obce Děhylov, Pamětní kniha obce, II. díl (1933–1935), s. 11–12.

31 K rakousko-uherským válečným cílům srov. Petr PROKŠ, *Habsburkové & velká válka, 1914–1918: první světová válka a rozpad Rakouska-Uherska 1914–1918*, Praha 2011.

32 To přitom nebylo nijak výjimečné ani mezi technickou inteligencí, k níž Rybář náležel, jak ostatně dokládá i výše zmíněný případ „*rusofilské*“ aféry důlních inženýrů z přelomu let 1914 a 1915.

Rybáře jako poměrně konzervativního a věřícího muže, vůči manželce poněkud mentorského, ke sluhům blahosklonného a ve vztahu k okolí nezřídka ostře kritického, snad pod dojmem zážitků na frontě, kdy se starosti civilního života začaly jevit jako malicherné.

Důležitým faktorem je hmotné zabezpečení rodiny, kterému Rybář v korespondenci věnuje značnou pozornost. Tradiční role muže jako živitele, která i v době sociálních změn na přelomu 19. a 20. století zůstávala ve středostavovském prostředí dosti běžnou, byla v době války vystavena nesnadné zkoušce.

Ondřej Kolář